

Ivan *alebo* O výchove

Skôr, než začneme hovoriť o vzťahoch, deťoch a výchove všeobecne, mi môžete celkom konkrétne povedať, či ste sám dobre vychovaný...

Môžem vám povedať, že som mal slávnu mamu a slávneho otca. V zásade o človeku rozhoduje rodina a sebvýchova. Ani najlepšia rodina vám nedá všetko, čo budete v živote potrebovať, ani sa nedá predpokladať, čo bude v budúcnosti. Mama sa raz poťažovala – bola lekárka, prvá profesorka lekárstva v Československej republike –, povzdychla si, že sa nám málo venovala. A tak som jej povedal, že si myslím, že sa nám dala najviac. Všetko, čo som len mohol dostať.

Koľko ste mali súrodencov?

Boli sme traja. Dve sestry a ja stredný.

Mama teda bola lekárka a otec...

Filozof. Trikrát vyhodený z univerzity, ako štúrovec.

Je niečo, čo by ste svojim rodičom vyčítali?

Raz mi povedali: „Otužil si sa proti našej vôli, ale sme spokojní.“ Sebvýchova bola potrebná, asi tak by som to povedal.

V čom ste sa museli prevychovať?

Ako jediný chlapec som bol rozmaznávaný, to je snáď zrejmé, nie?

Neviem.

Je taký pekný termín, zaštepený proti stresom. Ak máte dostatok porozumenia alebo lásky v detstve, tak ste neskôr odolní. To platilo i pre mňa.

Kde ste s rodičmi žili?

Tu v Bratislave. Narodil som sa v Prahe, mama tam vtedy na dva mesiace odcestovala. Som teda pražský rodák a bolo problematické dostať slovenské občianstvo. Napokon mi ho ako Štúrovi dali.

Inak som žil stále v Bratislave a stále držím na Bratislavu. Myslím si, že je to krásne mesto, vždy bolo. Je tu Dunaj, aj hory. A potom kultúra, divadlá a koncerty.

No, v Prahe, vašom rodnom meste, je kultúry ešte viac...

V Prahe je strašne veľa ľudí, tam by som nechcel žiť. Je dobré ísť tam tak na dva tri dni na nejakú kultúru...

Ako sa postupom času menili výchovné postupy?

V tridsiatych rokoch, keď som sa narodil, sa presadzovala takzvaná hygienická výchova. Prísna výchova bez porozumenia. V zásade existujú tri potreby detí. Pozornosť, inak povedané láska. Keď nemám záujem o dieťa, dieťa to vycíti. A nemusím hovoriť: Mám ťa rád. Dieťa vycíti, že ho má niekto rád. Druhé je porozumenie. Chápať, že to nie je malý dospelý, ale že je to dieťa so svojim špecifickým pohľadom na svet a na seba. A potom ocenenie. Na stole v ambulancii som mal peknú Kantovu myšlienku: „Nemôžeš urobiť

človeka lepším, než zvyškom toho dobra, ktoré v ňom je.“ Takže treba začať vždy od toho dobrého.

Sú potreby dieťaťa odjakživa a vo všetkých dobách rovnaké, nemenia sa?

Potreby sú odjakživa rovnaké, ale málokedy chápané, alebo v minulosti boli menej chápané a často skresľované. V tridsiatych rokoch uprednostňovali ľudia hygienickú výchovu, bez objímania, bez bozkávania, a to je nebezpečné. Niektoré deti potrebujú blízky kontakt, sú od neho závislé. Deti rozdeľujeme na mazlivé a nemazlivé. To pretrváva až do dospelosti. Ten, komu sa nedostalo kontaktu, má možno pocit, že ho odmietali, alebo sa cíti nenaplnený. Tento pocit si snaží vykompenzovať ako dospievajúci alebo už ako dospelý. Nie vždy najvhodnejšie.

Aké faktory ovplyvňujú výchovné postupy v konkrétnej dobe?

Asi vedecké prístupy. Prevaha rozumového nad citovým. Môžeme povedať, že inteligencia je integráciou rozumu, citu a aj vôle. Dôležitá je i atmosféra v spoločnosti. V minulom storočí sme prežili štyridsaťšesť rokov totality. To vo výchove znamenalo alebo strach dospelých a prispôsobenie, alebo dvojaký postoj: doma a vonku. Máloktorý rodič to zvládne. V hre je predovšetkým poslušnosť a my by sme potrebovali hlavne kritické myslenie.

Kritické myslenie v troch smeroch: voči sebe, svojmu zdraviu, vzdelaniu, správaniu. Potom voči spoločnosti: nebyť zbytočne konformný, vedieť pochopiť aj pomôcť. A napokon voči okoliu, zariadiť si účelne byt, udržiavať obec v čistote a neškodiť prírode.

Vychovať absolútne poslušné dieťa je nebezpečné. Hriešnici sa vyhovárajú, že iba poslúchali rozkazy. Na druhej

strane je nebezpečné vychovať z dieťaťa i vyslovene neposlušného človeka, takí neberú ohľad na druhých. Cieľom je teda samostatný, rozvážny, citlivý, no i praktický človek. Zdá sa však, že trocha idealizujem. Nuž, najlepšou metódou je príklad. To, ako žijú rodičia.

Ako sa teda menil prístup k výchove po hygienických tridsiatych rokoch?

Neskôr sa, trochu vplyvom psychoanalýzy, stále zdôrazňovalo, že dieťa treba uspokojovať a zabúdalo sa na to, že prekážky človeka posilňujú. Sú dva typy výchovy, liberálna a prísna, autoritatívna. V Sovietskom zväze a nacistickom Nemecku prevládala prísna výchova. Hromadná, bez ohľadu na individuum. A na Západe išlo často o to, uspokojiť dieťa. Keď však uspokojovanie prianí dieťaťa prevážilo nad všetkým ostatným, dopadalo to zle. Dieťa predsa nevie, čo chce a čo je preň najlepšie, musím mu vedieť poradiť. Som presvedčený, že mám pri sebe neustále dve deti. Jedno je vo mne, to mi zostalo z detstva a pýta sa: Čo si urobil s ideálmi, ktoré si mal v detstve, ako si ich naplnil, ako si ich využil, ako si ich realizoval? A druhé dieťa stojí vedľa mňa a hovorí mi: Ty si dospelý, musíš mi poradiť, čo mám robiť, kam mám ísť! Myslím si, že to symbolicky vystihuje, že detstvo v nás ostáva a zanecháva stopy – niekedy veľké.

Súhlasíte, že v súčasnosti sa rozšírila práve tá liberálna výchova?

Ešte stále zastáva veľa ľudí názor, že občasná bitka nezaškodí, čiže nemožno hovoriť o príliš liberálnej výchove. Skôr ide o nepochopenie dieťaťa. Je taká dobrá zásada: Kde nemôže rozum, ide ruka. Je nebezpečné, ak dávame najavo, že silnejší má pravdu.

Vo svojich textoch zdôrazňujete, že aj slabé pľasnutie po zadku dieťaťu ubližuje. Niekedy je však problém dohodnúť sa rozumne. A predsa aj donútenie krikom alebo psychickým tlakom, je konanie z pozície sily, pritom bez použitia tej fyzickej. To je v poriadku?

Pocit, že silnejší má nadvládu, je pri moci, je nebezpečný. Urobil som niečo zlé, dostal som trest, je to vybavené, už o tom nemusím rozmýšľať. Ale keď dieťaťu nechám na úvahu, nech rozmýšľa, čo spravilo, tak sa s tým musí vnútorne zaoberať.

Dnes máme zo všeličoho priveľa, žijeme v konzumnej dobe. Deti vidia, že ľudia si doprajú. Je nebezpečné, ak sa človek nestretne s odriekaním. Myslím si, že rodičia nie sú ani tak liberálni, ako ľahostajní. Nemajú na deti čas, prípadne sa nad výchovou veľmi nezamýšľajú. Ťažko však zovšeobecňovať. Sú ľudia, ktorí vedú krásne vychovávať. Na tom vždy staviam. Keď prišli za mnou do ambulancie nejakí rodičia, vždy som uvažoval, čo je na nich dobré. Chcel som, aby odo mňa tá mama, ako aj otec, odišli s pocitom, že sú lepší, než si mysleli. A dieťa takisto. To je ten *selfconcept*, sebanázor, sebaobraz. Ľudia sa totiž správajú podľa toho, čo si o sebe myslia.

A naozaj od vás odchádzali s pocitom, že sú lepší?

Niektorí áno. Boli aj takí, ktorým som určite nijako nepomohol. Kamarát mi prezradil, že jeden človek o mne povedal: „Bol som u Štúra, veľmi mi nepomohol, ale správval sa ku mne ako za prvej republiky.“ To sa mi páčilo.

Vráťme sa ešte raz k premenám výchovy. Dajú sa po desaťročiach vystopovať hlavné odchýlky?

Len nepresne. Myslím si, že je to individuálne. Aj počas vojny, aj počas našej nešťastnej vlády, komunistickej nad-

vlády, boli ľudia, ktorí to úplne negovali a vychovávali deti svojím spôsobom: ľudsky a humánne. Výchova sa neadá hodnotiť podľa akýchsi základných zásad, vždy je nutné prispôbiť ju konkrétnemu prípadu.

To, či je človek takpovediac dobre vychovaný, záleží predovšetkým od rodičov...

Predovšetkým od rodičov a potom od sebvýchovy. Od rodičov závisí trebárs to, koľko si deti zoberú od kamarátov. Ak majú deti pocit, že im doma nik nerozumie, môže ich to vohnať do cudzieho objatia alebo pod vplyv kamarátov. Keď však doma vládne porozumenie, tak sa dieťa s rodičmi možno háda, ale vonku zastáva ich názor. A to je pekné. Keby rodič videl vlastné dieťa, ako sa správa, bez toho, že by to dieťa vedelo, bol by prekvapený. Niekedy v dobrom.

Myslíte si, že často by bol rodič milo prekvapený?

Áno. Rodičia si často myslia, že výchova je boj proti zlému, potlačanie zlého. Nie je to tak. Som presvedčený, že výchova je rozvíjanie dobrého, podpora dobrého, práve to je najdôležitejšie.

Jedna mama sa mi dvadsať minút sťažovala, aké má s dieťaťom problémy, dieťa sedelo vedľa a mlčky kreslilo. Hovorím jej: „Dobre, teraz mi o ňom povedzte niečo pozitívne!“ A ona: „To ste ma zaskočili, na to nie som pripravená.“ „Veď tu dvadsať minút sedí, neskáče nám do reči, krásne si kreslí, už to je samo o sebe pozitívne!“ Treba presvedčiť dieťa, že je dobré. Od toho sa potom možno odraziť.

V čom ste sa sám museli prevychovávať?

Vo všetkom.

Áno?

Napríklad spomínané otužovanie. Mal som vzor, Roalda Amundsen. Dnes už mám naňho triezvejší pohľad, všeličo o ňom postupne vyplávalo na povrch. To bola jedna vec. A možno som sa prevychoval aj v tom prehnane rozumovom, hygienickom prístupe, v nedostatku blízkeho kontaktu.

A darilo sa vám?

Áno, iste. Človek nie je nikdy ideálny. Ale aj starý človek sa ešte môže prevychovať.

Neviem, či poznám takých...

Ale ja poznám. Napríklad môj otec. Viem, že ku koncu života začal viac pomáhať mame a bol vďačnejší. Keď ste svedkom takej premeny, poteší vás to.

Keď už človek dospeje, má vôbec zmysel vyčítať rodičom chyby?

Mám takú zásadu: dospievanie znamená odpustenie rodičom.

Mal by prípadné výčitky radšej každý spracovať v sebe a nemal by o nich hovoriť?

Je možné sa s rodičmi o tom porozprávať – keď majú záujem. Ale akákoľvek výčitka by mala začínať pochvalou. Či už hovorí rodič o dieťati, alebo učiteľ pred rodičom o svojom žiakovi. To je asi najpodstatnejšie: vyjsť z dobrého. Potom môžete spomenúť aj iné veci. Lebo keď sa začne zlým, ten druhý zaujme protipozíciu a komunikácia naberie zlý smer.

Mnoho detí sa v puberte voči rodičom búri, ale existujú aj opačné prípady, keď sa dieťa snaží chrániť mamu a otca a nevyčíta im nič, aby im neublížilo. Nie je to na škodu?